

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 75 (2024), 105-125.

Geliş/Received: 05.08.2024

Kabul/Accepted: 18. 10.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1528095

(Araştırma Makalesi/Research Article)

KARAKOL CEMİYETİNDE BİR TEKKE ŞEYHİ: ATÂ EFENDİ (1883-1936)*

A TEKKE SHEIKH IN THE KARAKOL SOCIETY: ATÂ EFENDİ (1883-1936)

MERVE KÜBRA İNCE*

ÖZ

Millî Mücadele yıllarında Özbekler Tekkesi'nin şeyhi olan Atâ Efendi(1883-1936) Karakol Cemiyetine mensup olması ile Millî Mücadele'de önemli rol oynamıştır. Şeyh Atâ Efendi başında bulunduğu Özbekler Tekkesini Karakolcuların çeşitli faaliyetlerinde kullanmalarına müsaade etmiştir. Özbekler Tekkesi Karakol Cemiyeti'nin İstanbul-Anadolu arasındaki faaliyetlerini gerçekleştirirken kullandığı gizli merkez konumuna gelmiştir. Karakolcular için bir misafirhane, hastane, cephane, postane teşkilatı olarak hizmet vermiştir. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen Millî Mücadele yanlılarına ev sahipliği yapmıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş için oluşturulan kara yolu "Menzil Hattı'nın" başlangıç noktası Özbekler Tekkesi'dir. Şeyh Atâ ve Karakolcuların birlikte yaptıkları kaçış planları doğrultusunda güvenli ortam oluşturulduğunda Tekke aracılığıyla Anadolu'ya silah, cephane ve eleman kaçırılmıştır. İsmet İnönü, Saffet Arıkan, Halide Edip Adıvar, Mehmet Akif Ersoy ve dönemin önde gelen asker, bürokrat ve aydınları Ankara'ya Şeyh Atâ aracılığıyla geçmişlerdir. Bu çalışmada Karakol Cemiyeti mensuplarından Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi'nin Millî Mücadeledeki rolü değerlendirilecektir. Millî Mücadele kahramanlarından biri olan ancak adı unutulmuş Şeyh Atâ Efendi bu çalışma ile tekrar hatırlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karakol Cemiyeti, Menzil Hattı, Millî Mücadele, Özbekler Tekkesi, Şeyh Atâ

ABSTRACT

Atâ Efendi (1883-1936), who was the sheikh of the Uzbeks Lodge during the years of the National Struggle, played a crucial role in the National Struggle due to his membership in the Karakol Society. Sheikh Atâ allowed the members of the Karakol Society to use the Uzbeks Lodge, of which he was the head, for various activities. The Uzbeks Lodge became the underground center for the Karakol Society's activities between Istanbul and Anatolia. The station served as a hospital, an ammunition store and a postal organization for Karakol members. It also served as a meeting point for the supporters of the National Struggle who wanted to move from Istanbul to Anatolia. The starting point of the road "Logistic (Menzil) Route", created for the movement from Istanbul to Anatolia, was the Uzbeks Lodge. When a safe environment was created in line with the escape plans made by Şeyh Atâ and the Karakol members, weapons, ammunition and personnel were smuggled to Anatolia through the Lodge. İsmet İnönü, Saffet Arıkan, Halide Edip Adıvar, Mehmet Akif Ersoy and the leading soldiers, bureaucrats and intellectuals of the period passed to Ankara through Şeyh Atâ. In this study, the role of Atâ Efendi, the sheikh of the Uzbeks Lodge a member of the Karakol Society, in the National Struggle will be evaluated. Sheikh Atâ Efendi, who was one of the heroes of the history of the National Struggle but whose name was forgotten, will be evaluated again with this work.

Keywords: Karakol Association, Logistic (Menzil) Route, National Struggle, Uzbeks Lodge, Sheikh Atâ

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalında hazırlanan, "Millî Mücadeleden Günümüze Özbekler Tekkesi." başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktora, Hacıbayram, mervekubraince@gmail.com, ORCID: [0000-0001-8094-2353](https://orcid.org/0000-0001-8094-2353)

Extended Abstract

This study aims to examine the significant role that Atâ Efendi, the sheikh of the Uzbeks Lodge, played in the National Struggle through his membership in the Karakol Society, the first secret resistance organization. Additionally, the literature has no detailed study about Sheikh Atâ Efendi. This study aims to include the biography of Sheikh Atâ, one of the heroes of the National Struggle and to contribute it to literature. In the study, documents obtained from archive documents have been evaluated in light of copyrighted works, periodicals, articles, and theses related to the subject of the study.

The historical background of this study focuses on the period of the National Struggle and the path leading to the establishment of the Karakol Society. The emergence of the Karakol Society is briefly explained, and the biography of Atâ Efendi, the sheikh of the Uzbeks Lodge who was a member of the society, is included. The study focuses on the Karakol Society and Sheikh Atâ Efendi's activities in the National Struggle. This study is informed and guided by the research and previous studies on the subject.

The Karakol Society, the first secret resistance organization established after the signing of the Armistice of Mondros, successfully carried out its activities until the occupation of Istanbul on March 16, 1920. The society's members included soldiers, intellectuals, bureaucrats, tradesmen, merchants and clergymen. One of the members of the society was Atâ Efendi, the sheikh of the Uzbek Lodge. Atâ Efendi served as the sheikh of the Uzbeks Lodge in Sultantepe, Üsküdar district of Istanbul, between 1915 and 1925. In the early years of the National Struggle, Sheikh Atâ Efendi visited mosques, masjids, houses and coffeehouses in the Uskudar district and called for the support of the people. Atâ Efendi, with his title of "sheikh", had a great influence on the people and managed to recruit many people to the ranks of the National Struggle.

Sheikh Atâ Efendi enabled the Uzbeks Lodge to function as a cell house for the Karakol members. He allowed them to use it as a warehouse to store military supplies to be shipped to Anatolia. In addition, it seems that this place was where national resistance fighters came together, hid and made escape plans to pass to Anatolia. When Sheikh Atâ Efendi, along with his dervishes and some local supporters, ensured a secure environment, they sent weapons, ammunition and personnel to Anatolia. As a result of Sheikh Atâ's efforts, these shipments to Anatolia were successfully completed. Sheikh Atâ Efendi, who attracted the attention of the occupying forces with his activities, went to Ankara when the Tekke was raided. The study also includes the names of the National Struggle supporters who traveled from Istanbul to Ankara with Sheikh Atâ Efendi. In addition, information about the "Logistic (Menzil)Route", the route used by the passengers, has been obtained. Some of the challenges encountered by the passengers were also seen in the study.

It has been a matter of curiosity what Sheikh Atâ Efendi did after he moved to Ankara. This study investigates and evaluates the life of Sheikh Atâ Efendi following the successful conclusion of the National Struggle up until his death. In this process, Sheikh Atâ's life after he accompanied Mustafa Kemal Pasha to Turkestan on duty in 1921 and his subsequent return to Istanbul was discussed. Based on available information, Sheikh Atâ is believed to have resumed his previous duties.

As a result of the study, it is determined that Sheikh Atâ Efendi, a member of the Karakol Society, played a significant role in the history of our Republic by making a name for himself with his services in the National Struggle.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan ağır yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ateşkes anlaşması olarak Mondros Mütarekesi imzalandı. Son derece ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması, Türk halkının kaderini büyük ölçüde etkiledi. Bir imparatorluğun sonu ile yeni bir devletin başlangıcının birleşim noktası olan Mondros Mütarekesi, Millî Mücadele'nin başlangıcı kabul edilir.¹ Mütarekede, Türk topraklarının işgaline ve

¹Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1963, 48.

paylaştırılmasına yönelik maddeler yer alır.² Mütareke'nin 7. ve 24. maddelerinde ülkenin herhangi bir yerini kendi güvenlikleri için işgal hakkı tanıyordu. 5.ve 20. maddesinde ise; Osmanlı ordusu terhis edilecek, silah, cephane ve ulaşım yolları, haberleşme araçları, liman ve tersaneler galip devletlerin denetimine bırakılacaktı.³ Mütareke imzalandıktan bir hafta sonra İtilaf Devletleri 7. maddeyi gerekçe göstererek Anadolu'yu işgale başladılar. Anadolu'nun dört bir yanı İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan işgaline uğradı. İngilizler; Musul, İskenderun, Antakya, Batum, Kilis, Antep, Urfa, Kars, Merzifon'u, Fransızlar; Mersin, Dörtyol, Adana, Pozantı, Toros Tünellerini, İtalyanlar; Konya, Antalya, Bodrum, Afyon ve çevresini, Yunanlılar ise; İzmir, Uzunköprü-Hadımköy Demiryolu 'nu işgal ettiler.⁴

Mütareke gereğince Osmanlı ordusu 50.000 asker ile sınırlandırılmış silah ve mühimmat malzemeleri de tümenlerde 2.000 tüfek ve 8 top bırakılarak fazlası depolara yığılmıştı. Silahların mekanizmaları ve kamaları da sökülüp Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, Keşan, Şarköy, Hadımköy ve Akbaş ile Gelibolu Yarımadası ve İstanbul'daki depolarda saklanılıyordu.⁵ Türk ordusuna bırakılan silah ve cephanenin büyük bir kısmı İstanbul'da depolanmıştı.⁶ Aynı zamanda İstanbul işgal altında olan şehirdi. Mütareke hükümlerince lağvedilen birliklerin subayları, terhis edilen, esaretten dönen, izinli ve hava değişimi almış birçok subay da İstanbul'da toplanmıştı. Millî Mücadele için Anadolu'ya ne lazımsa hepsi İstanbul'da ve işgal devletlerin elinde bulunmuş oluyordu.⁷ Böyle güçsüzleştirilmiş bir ordu ile uzun sürecek bir savaşa girişilmesinin mümkün olmadığı görülüyordu. Türk ordusunun bu mücadeleyi kazanabilmesi için önemli sayıda cephaneye ve insana ihtiyacı vardı. Bunu sağlamak içinde alınan en önemli tedbir, İstanbul'da İtilaf Devletleri'nin elinde bulunan büyük miktardaki silah ve malzemeyi Anadolu'ya kaçırmaktı. Ancak, işgal altında bulunan bir memleketin yeniden bağımsızlığına kavuşabilmesi için güçlü bir mukavemet teşkilatının kurulması gerekiyordu.⁸ İşte bu sıkıntılı dönemde işgalci devletlere ve azınlıklara karşı başlayan direniş hareketleri çeşitli gizli grupların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu gruplar, daha sonra Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'yi destekleyen gizli birer kuruluşa dönüşmüştür.⁹ Gizli teşkilatların yapılanması ve faaliyetleri ile ilgili olarak Hüsnü Himmetoğlu ve Samih Nafiz Tansu'nun çalışmaları ilk akla gelen kaynaklardır.¹⁰ Hüsnü Himmetoğlu o dönemi bizzat yaşayanlardanır. Himmetoğlu gizli teşkilatların kuruluşu ile ilgili olarak şu ifadelerle yer verir;

“İtilaf Devletlerinin dâhili inzibat, azınlıkları koruma ve özellikle Anadolu'ya yapılacak her türlü istihbarat ve yardımları önleme bakımından aldıkları tertibat ve kurdukları teşkilata karşı biz de can ve mal korumayı, Anadolu hesabına istihbarat malzeme-i harbiye kaçırılması, zabıt ve memur gönderilmesi gibi hususlarda mümkün olabilen her yardım yapabilmek üzere adedi muayyen gizli teşekküller kurmuştuk. Bu konuda ilk adımı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en ileri erkânı İstanbul'u terk ederken siyasi cephele Karakol cemiyetini kurmakla atmıştır. Kısa bir zaman sonra memleketin vatanperver çocukları şahsi teşebbüsleriyle bu adımı genişletmek ve bir az sonra da Ankara hükümeti işi ele alarak gizli ve resmi birkaç teşekkül kurulmuştur ki bu teşekküller, özellikle harbin tam başladığı ve devam ettiği sıralarda hakikaten hayat behasına çok büyük hizmetler görmüşler, harbin kazanılma ve vatanın kurtarılmasında büyük birer etken olmuşlardır”.¹¹

Himmetoğlu, Gizli Teşkilatları sırası ile şu şekilde verir;

- 1- “Karakol Cemiyeti, daha sonra Zabitan Grubu ve Yavuz Grubu isimlerini almıştır.
- 2- Müdafaayı Millîye Teşkilatı. Sonra ki ismi Millî Müsellah Kuvvetler Teşkilatı
- 3- M.M Grubu
- 4- İmalatı Harbiye Grubu

² Hasan Dinçer, “Mondros Mütarekesi ve Sonrasındaki Gelişmeler”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ed. Temuçin Faik Ertan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 7. Baskı, 2019, 67-133.

³ Ergun Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir: D.E.Ü, Hukuk Fakültesi, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:87, 6. Baskı, 1998, 80.

⁴ Dinçer, “Mondros Mütarekesi”, 70.

⁵ Selek, *Anadolu İhtilali*, 120.

⁶ Metin Ayışığı, “Millî Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silah Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi”, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, *ATA Dergisi*, 2 (1992), 84-87. <http://isamveri.org/>Erişim: 20.02.2022

⁷ Selek, *Anadolu İhtilali*, 121.

⁸ Ayışığı, “Millî Mücadele'de”, 85.

⁹ Necdet Aysal, “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı da Haberalma”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 40 (2006), 523-543. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000069. Erişim: 28.02.2022.

¹⁰ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları Cilt I*, İstanbul: Ülkü Matbaası, 1975. Semih Nafiz Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul: Nokta Kitap, 2012.

¹¹ Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul*, 80.

- 5- Hamza, Mücahit, Muharip sonraki ismi Felah Grubu
- 6- Muaveneti Harbiye Grubu
- 7- Namık Grubu
- 8- Kaçakçılık teşkilatı
- 9- Çatalca ve Trakya Teşkilatı
- 10- Ferhat Grubu".¹²

Samih Nafiz Tansu, Teşkilat-ı Mahsusa'nın son başkanı ve Ankara'ya bağlı olarak çalışan Müdafaa-i Millîye Grubu'nun Başkanı olan Hüsamettin Ertürk'ün anılarını kaleme aldığı çalışmasında o dönemde verilen mücadeleyi aktarır. Ertürk, Millî Mücadele döneminde gizli teşkilat yapılanmalarında yer alan ve Anadolu'ya silah askeri malzeme taşıyan vatanseverlerden biridir. Ertürk, Millî Mücadele'nin en önemli oluşumlarını "İstanbul'daki askeri ambarlardan silah ve malzeme kaçıranlar ve İstanbul'da bilinen bilinmeyen direniş grupları oluşturanlar"¹³ diye açıklamıştır.

İstanbul'un birçok semtinde gizli teşkilatlar oluşturulmuş, bu teşkilatlara yetenekli şahsiyetler seçilmiş ve işgal kuvvetlerinin içine ajan olarak yerleştirilmişlerdi. Teşkilatların amacı, silah, cephane, subay kaçırmak, Kuva-yı Millîye'yi desteklemek, güvenilir kaynaklardan bilgi toplayarak Ankara'ya ulaştırmaktı. Kuva-yı Millîye'nin ihtiyaç duyduğu çok sayıda silah, cephane ve malzeme İstanbul'da bulunuyordu. Ayrıca, Anadolu'da hizmet görebilecek birçok subayda Kuva-yı Millîye'ye katılabilmek için fırsat arıyordu. Bunun içinde İstanbul'daki çeşitli kaynaklardan faydalanmak, haber toplamak, hadiseleri öğrenmek bakımından da önemliydi.¹⁴ Millî Mücadele'yi başlatanların ve destekçilerinin de bağımsızlık savaşını kazanabilmeleri için silah, cephane ve istihbarat gerekliydi. Silah ve cephaneyi Anadolu'ya ulaştırmak için de iyi teşkilatlanmış bir örgüte ihtiyaç vardı. Bunun içinde İstanbul'da gizli teşkilatlar kurulmuştur. İlk gizli teşkilatta Karakol Cemiyeti'dir.

Karakol Cemiyeti, Mondros Mütarekesi ile fiilen sona eren Osmanlı topraklarını işgale başlayan İtilaf Devletlerine karşı Anadolu'da başlayan Millî hareketin ihtiyaç duyduğu silah, mühimmat ve insan sevkiyatını sağlayan ilk millî mukavemet teşkilatıdır. Bu sebeple Millî Mücadele Tarihimizde önemli bir yere sahiptir.¹⁵

Çalışmada, Millî Mücadele döneminde kurulan ilk gizli direniş teşkilatı olan Karakol Cemiyeti'nin ortaya çıkışının tarihsel süreci ele alınarak, Karakol Cemiyeti hakkında bilgi verildi. Konu ile ilgili arşiv ve akademik çalışmalardan faydalanıldı. Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu, yapısı ve faaliyetlerine dair bilgilere Hasene Ilgaz, Musa Gürbüz, Semih Nafiz Tansu, Hüsnü Himmetoğlu, Fethi Tevetoğlu ve Mehmet Akif Bal'ın akademik çalışmalarından ulaşıldı. Çalışmanın odak noktası olan bölümde Karakol Cemiyeti üyelerinden Üsküdar Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi'nin yaşam öyküsüne yer verildi. Literatürde detaylı bir biyografi çalışması olmayan Şeyh Atâ Efendi'nin yaşam süresi boyunca yaptığı faaliyetler ele alındı. Konu ile ilgili Özbekler Tekkesi aile üyeleri ile yaptığımız sözlü tarih görüşmeleri Şeyh Atâ Efendi'nin hayatı, kişisel özellikleri ve Millî Mücadelede kazanıldıktan sonraki süreçte neler yaptığına dair bilgilere ulaşıldı. Tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra Şeyh Atâ Efendi'nin ne yaptığı ile ilgili bilgiler merak konusuydu. Çalışmada yaptığımız sözlü tarih çalışmaları ve İSAR Yayınlarından çıkan Özbekler Tekkesi üzerine yapılan son çalışma olan "Sultantepe Özbekler Tekkesi"¹⁶ adlı çalışmadan elde edilen bilgilerle o dönem aydınlatıldı.

Şeyh Atâ Efendi'nin cemiyet üyesi olarak yaptığı faaliyetler ele alındı. İlk önce Karakol Cemiyeti ile Özbekler Tekkesi'nin ilişkisi tespit edildi. Özbekler Tekkesi'nin cemiyetin gizli mekânı olduğuna dair bulgulara Hasene Ilgaz, Ferhat Uyaniker, Süleyman Beyoğlu, Nezih Uzel ve Mehmet Akif Bal'ın çalışmalarından ulaşıldı. Karakol Cemiyeti ile Tekke arasındaki bağı kuran kişinin Millî Mücadele yıllarında Tekke'nin şeyhi olan Atâ Efendi'nin olduğu görüldü. Şeyh Atâ Efendi'nin Millî Mücadele gönüllüsü olarak Karakol Cemiyeti'ne üye olduğu ve Tekkesini cemiyetin her türlü faaliyette kullanmalarına izin verdiği görüldü. O dönemde Karakolcular tarafından Anadolu'ya güvenli bir şekilde silah ve eleman sevkiyatı gerçekleştirebilmek için oluşturulan Menzil Hattı'nın ilk

¹²Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul*, 80-81.

¹³Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 185.

¹⁴Ayışığı, "Millî Mücadele'de", 85.

¹⁵Musa Gürbüz, "Karakol Cemiyeti", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü, 1987,4.

¹⁶Sultantepe Özbekler Tekkesi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Müessesenin Tarihi* ed. Osman Sacid Arı- Melih Sâdık Küçükler, İstanbul: İSAR Yayınları, 2023.

durağının Özbekler Tekkesi olması ile Şeyh Atâ'nın, en önemli ve en zor görevi üstlendiği ortaya çıktı. Konu ile ilgili, Karakol Cemiyeti üyelerinin ve Millî Mücadele yanlılarının hatıratlarından ve dönem ile ilgili çalışmalardan bilgiler elde edildi. Yenibahçeli Şükrü Bey, Rauf Orbay, İsmet İnönü, Halide Edip Adıvar ve Razi Yalkın'ın hatıratları ve söyleyişler çalışmanın önemli kaynakları arasında yer aldı. Çalışmanın devamında Meclis-i Meşâyih Arşivinde yer alan belgede Şeyh Atâ'nın Millî Mücadele yanlısı olarak Ankara'ya geçmesi ile şeyhlik görevinden ihraç edildiği bilgisine ulaşıldı.

1.Karakol Cemiyeti

Karakol Cemiyeti; 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden, İstanbul'un fiilen işgal edildiği 16 Mart 1920 tarihine kadar başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'nun tüm bölgelerinde faaliyetlerini yürütmüş bir teşkilatlanmadır.¹⁷ Karakol Cemiyeti, İttihat ve Terakki Fırkasının başsız kalan üyeleri arasında gizli bir korunma ve direniş grubu olarak faaliyete başlamış daha sonra da Anadolu'da Millî Mücadele'yi destekleyen bir gizli kuruluşa dönüşmüştür.¹⁸ Hüsamettin Ertürk, Karakol Cemiyeti'ni "*Karakol Örgütü, İttihatçıların, parti üyelerini başka bir isim altında gizlemeyi düşündükleri bir kuruluştur*"¹⁹ diye tanımlamaktadır. Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili en detaylı bilgiyi Ertürk vermiştir.

"Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında bir gün, Enver Paşa'nın Kuruçeşme'deki yalısında giderayak Talat Paşa'dan emirler alan İttihatçıların meşhur Kara Kemal'i, gene eski İttihatçılardan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey'i yalaya gizlice davet etmişti. Vasıf, Talat Paşa'dan giderken aldığım emir gereğince arkadaşlar İttihatçılıkta direnecekler. Gizli bir örgütle birbirlerine bağlanmalı ve bir parola kabul ederek bu şekilde birbirlerini tanımalıdırlar. Paşa'yla aramızda Karakol kelimesini kararlaştırmıştık. Bu isim her ikimizin isimlerinin başında Kara lakabının ilk harfleriyle ortaktır. Bu parolayı "K.G." şeklinde kısaltırsak hem paşanın dediği olur, hem paşanın dediği olur, hem de ikimizin sembolünü içermiş olur, ne dersin? Çok güzel Kara Kemal, 'Karakol' parolası bizim için biçilmiş kaftandır. Bununla tümümüzü simgeleyen şeyler, bir anlamda birleştirilmiş olur. Yalnız böyle bir örgüte neden gerek görüyorsunuz? "Şundan dolayı: İngilizler, Ermeni tehcirine karışmış İttihatçıları birer birer tutuklamaktadır. Biz varlığımızı ancak bir örgütle korumak zorundayız. Ak koyun, kara koyun geçit yerinde belli olur derler, doğrudur!"²⁰

Ertürk, yukarıda geçen görüşmeden kendisinin de haberdar edildiği ve teşkilatın oluşturulmasında yardımını istediklerini vurgular. Cemiyetin ilk yönetim kadrolarının ve üyelerinin isimlerini şu şekilde belirtir; "*Kara Kemal, eski İttihatçılardan Baha Sait, Ali Çetinkaya, Yenibahçeli Şükrü, Çerkez Reşid, Refik İsmail ve askere gönderme işlemlerini yapan Rıza, eski İttihatçılardan Karadeniz Boğazı Kumandanı Kurmay Albay Galatalı Şevket, İstanbul'da bulunan sabık Kafkas Fırkası Kumandanı Kurmay Kemaleddin Sami, Kurmay Albay Edip Servet, Piyade Yarbayı Japon Rıza Beyler*."²¹ Ertürk adı geçen isimlerin teşkilatın ilk yönetim kadrosunu oluşturan isimler olduğunu 'K.G.' rumuzlu bir mühür de kazdırdıklarını bildirmiştir. Teşkilatın ilk yönetim kadrosunu belirttikten sonra cemiyetin diğer üyelerinin isimlerine yer verir.

"Kara Vasıf'ın kardeşi Muhittin Bey, Erzincanlı Kurmay Binbaşı Rıza Bey, İttihat ve Terakki Partisi eski Lazistan mebusu olan Sudi Bey, Sapançalı Hakkı Bey'in kardeşi Baytar Yüzbaşı Baki Bey, eski Balıkesir mebusu Kurmay Binbaşı Hüseyin Kadri Bey, Kurmay Albay Arif Hikmet Bey, eski İstanbul mebusu Arif Bey, eski süvari binbaşı tüccar Tolçalı Süleyman Bey, eski topçu binbaşı İhsan Bey, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden Ahmet Hilmi Bey, Çolak lakaplı İbrahim Bey, Maçka Kışlasından silah ve cephane kaçırarak Kuvayı Millîye'ye gönderen Mitralyöz Binbaşı Cemal Bey, Kurmay Binbaşı Naim Cevat Bey, Kurmay Albay Yenibahçeli Ömer Lütfi Beyler"²².

Bu isimlerin dışında Musa Gürbüz'ün Karakol Cemiyeti adlı çalışmasında cemiyete üye olduğu belirlenen 79 kişinin adına yer vermiştir. Bu isimler arasında "*Şeyh Ata, Dr. Fahri Can, Halide Edip, Adnan Adıvar, Cami Bey, Hoca*

¹⁷Mehmet Akif Bal, "Millî Mücadele'nin Gizli Teşkilatı Karakol Cemiyeti (1918-1920)", Türk Dünyası Araştırmaları 130, sy,256, (Şubat 2022): 103-48. <https://dergipark.org.tr/tr/> Erişim: 14.03.2023

¹⁸Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI, 3. Baskı, 2020, 3-4.

¹⁹Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 177.

²⁰Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 200.

²¹Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 201. EK:1

²²Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 202, "Karakol Teşkilatının başkanlığında önceleri Kara Kemal'inde bulunduğunu, ancak bir süre sonra tutuklanması üzerine Kara Vasıf'ın liderlikte tek kaldığı görülmektedir". Gürbüz, *Karakol Cemiyeti*, 35.

Naci, Yüzbaşı Mehmet, Çolak İbrahim, Ecz. Galatalı Hamdi"²³ kişilerin cemiyet üyelerinden olduğunu belirtir. İhsan İdikut çalışmasında Karakol Cemiyeti üyelerinin sayısının 40 bini aştığını belirtir.²⁴ Karakol Cemiyeti kuruluş amacını "*Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi*" adı altında belirtmiştir²⁵. Teşkilatın tüzüğünü Kara Vasıf Bey'in kaleme aldığı bilinir²⁶. Nizamnamede yer alan maddeleri Hasene Ilgaz "*Kurtuluş Savaşı Belgeleri*" adlı çalışmasında yayınlamıştır. 7 sayfadan oluşan Nizamname'nin ilk üç maddesi şöyledir:

- 1- "Karakol Cemiyeti, milletin vahdet, hürriyet ve hâkimiyeti mutlakasını ve vatanın, siyasi, coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklalini temin ve muhafazaya çalışır. İş bu mukaddesatı tabiiye-i Millîye ve mülkiyeyi muhil bir nevi uhud, kuyud ve şurutu sureti katiyede red ve keenlem yekün ad ve ilan eder. İş bu hukuki Millîye ve mülkiyeyi her müteceviz ve müstevliye karşı silâh kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için KARAKOL Cemiyeti; milletin kudret ve hamiyeti Millîyesine, âlemi islamın salabet ve gayreti diniyesine, milletlerin hukuku tabiiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilatı beynelmileliyenin müzahareti medeniye ve necibanesine istinaden Türkiye'de bervechi ati teşkilatı icra ve ihzar eder".
- 2- "KARAKOL Cemiyetinin Türkiye için bir merkezi umumisi ve doğrudan doğruya buna merbut olmak üzere her vilayet müstakil sancak ve pek mühim kaza merkezinde birer şubesi ve vilayet şubelerine merbut olarak liva merkezlerinde ve kaza şubelerine merbut olarak Nahiye ve köylerde birer şubeleri bulunur".
- 3- "Merkezi umumi azalarının şahısları ve adetleri ve mahal tarzı içtimaları, sureti intihap ve tavzifleri sureti mutlaka da hafi ve mektum tutulur. Merkezi umumi dairelere, daireler kısımlara ayrılmış olarak umuru atiyeye ile mükelleftir.
  - A- Siyaseti umumiye, istihbarat, umuru hariciye
  - B- Propaganda ve Karakol şubelerinin tesisi ve teşkilatı
  - C- Millî ordu ve muharebe çeteleri teşkilatı
  - D-Kuvve-i umumiye, esliha, mühimmat, malzeme tedarik ve ihzarı
  - E- Umuru maliye ve hesabiye
  - F- Nakliyat ve sevkîyat
  - G-Muharebe, muvasala
  - H-Muamelât-ı zatiye, mahakim ve umuru cezaiye".²⁷

Karakol Cemiyeti'nin yukarıda belirtilen dairelere ayrılarak faaliyetlerini yürüttüğü belirtilir. Karakol Cemiyeti'nin Anadolu'da örgütlenebilmek için sivil kurumlara ve ordu makamlarına nizamname tüzüğünü göndermiştir.²⁸ "*Vatanın selâmeti ve milletin istiklalini temin*" amacıyla yola çıkan Karakol Cemiyeti üyeleri, kendilerini ne gibi görevlerin ve sorumlulukların beklediğini yayınladıkları beyannamelerde izah etmişlerdir. Karakol Cemiyeti Genel Teşkilât Tüzüğü ile birlikte, genel konuları ihtiva eden ayrıntılı bir içeriğe sahip "*Vezâif-i Umûmiye Talimatnâmesi*" de (Karakol Cemiyeti Genel Görev Yönetmeliği) hazırlamıştır. 50 maddeden oluşan yönetmelikte²⁹ amaç yurdun kurtarılması olarak belirtilmiştir. Her şey büyük bir gizlilik içinde olacaktır. Bunun için örgüte girenler siyah bir Türk bayrağına sarılı Kuran üzerine yemin ederler. Bu yemin geleneği gizli kurulan hemen bütün Türk örgütlerinde aynıdır.³⁰ Karakol Cemiyeti'nin "*Gizlilik*" esaslarına uygun olarak kurulduğunu ve faaliyetlerini bu gizlilik çerçevesinde sürdürdüğü bilinmektedir.³¹ Gizli örgütlerin bilinen özelliklerinden biri de istihbarat faaliyetleri sırasında belirli şifreler, parolalar ve takma adlar kullanmalarıdır.³² Karakol Cemiyeti'nde takma isimleri belirtilen isimler; Mustafa Kemal Paşa "Nuh", Galatalı Şevket "İsa", Ali Fuat Cebesoy "Musa", Kara Vasıf "Cengiz"³³, Yenibahçeli Şükrü Bey "Oğuz"³⁴ olarak bilinir.

²³ Gürbüz, Karakol Cemiyeti, 37-40.

²⁴ İhsan İdikut, *Türk Lavrensleri*, İstanbul: Öztürk Matbaası, 1953, 23.

²⁵ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTEA) No.114/51978-51979-51980.

²⁶ Tansu, *Teşkilat-ı Mahsusa*, 202.

²⁷ Hasene Ilgaz, "Kurtuluş Savaşı Belgeleri, Karakol Cemiyeti'nin Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi" (Yayımlanmamış Dosya), TTK Kütüphanesi, Y/0643, 22-25.

²⁸ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara: Ardiç Yayınları, 1997, 31-32.

²⁹ Ferhat, Uyaniker, *Millî Mücadele'de Kara Vâsıf Bey ve Karakol Cemiyeti*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022, 58.

³⁰ Tuncay Özkan, *Millî İstihbarat Teşkilatı MİT'in Gizli Tarihi*, Ankara: Alfa Yayınları, 1995, 38.

³¹ Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gizli Teşkilatlar*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, I. Basım 1994, 71.

³² Sinan Meydan, *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları "Parola Nuh"*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 10. Baskı, 2019, 366-367.

³³ Bal, "Millî Mücadele'nin Gizli Teşkilatı", 112.

³⁴ Hasene Ilgaz, "Millî Mücadelede Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet Kara-Kol Cemiyeti", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* I, 193, (1981), 10-20.

Karakol Cemiyeti oluşturduğu “*Casusluk, Kaçakçılık, Propaganda ve İstihbarat*” birimleri sayesinde İstanbul’da, Millî Mücadele’nin seyrine etki edebilecek önemli bilgilere ulaşılmış, bu bilgiler ivedilikle Millî Mücadele’yi yöneten makamlara iletilmiştir. Verdikleri önemli bilgi desteği sayesinde, Millî Mücadele’de yaşanan sorunların üstesinden gelinmesine ve bunlara karşı gerekli tedbirlerin alınmasına ciddi katkılar sağlamışlardır.³⁵ Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Millî Mücadele hareketiyle işbirliği halinde hareket etmiştir. Karakol Cemiyeti İstanbul’daki depolardan silahları gizlice Anadolu’ya taşımak, Mütareke gereği terhis edilen Osmanlı subaylarını Anadolu’ya kaçırmak, işgalcilere karşı mitingleri organize etmek, işgal güçleri arasında istihbarat faaliyetleri yapmak, Türk ve Müslüman halkın güvenliğini sağlamak, azınlık çetelerinin faaliyetlerini engellemek, İstanbul ve Anadolu arasında gizli menzil hatları oluşturmak gibi birçok farklı alanlarda faaliyet göstermiştir.³⁶ Mustafa Kemal Paşa, örgütün geniş istihbarat ağından ve İstanbul’daki etkinliğinden son noktasına kadar yararlanmıştı.³⁷

16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesiyle birlikte Karakol Cemiyeti ifşa olmuş ve kurucularının tutuklanmalarıyla birlikte cemiyet kapanmıştır. 16 Mart 1920’de işgal güçleri tarafından Osmanlı Mebusan Meclisi basılmış ve mecliste olan Karakol Cemiyeti kurucuları Kara Vasıf Bey, Rauf (Orbay) Bey ve diğer üyeleri tutuklanarak Malta’ya sürgüne gönderilmişlerdir. Teşkilat üyelerinin bir kısmı İstanbul’da gizlenmiş, bir kısmı da Anadolu’ya geçmeyi başarmıştır. Bundan sonra ki süreçte gizlenen Karakolcular farklı isimler adı altında teşkilatlanarak mücadeleye kaldığı yerden devam etmişlerdir.³⁸

2. Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi ve Karakol Cemiyetindeki Faaliyetleri

Özbekler Tekkesi, Türkistan’dan gelen hacı adaylarının konaklamaları için İstanbul Üsküdar Sultantepe’sinde inşa edilen Nakşî- Yesevî izini taşıyan Türkistan menşeli bir tekke olarak tanımlanır.³⁹ Hac ibadeti için payitaht İstanbul’a gelen Özbeklerin konaklayacak bir yerleri olmamasından dolayı padişahın isteği üzerine kurulmuştur. İstanbul’da Üsküdar, Sultanahmet, Eyüp ve Beylerbeyi ilçelerinde Özbek tekkeleri bulunur.⁴⁰ Çalışmamızda Üsküdar’ın Sultantepe semtinde konumlanan Özbekler Tekkesi’nin şeyhi Atâ Efendi değerlendirilecektir.

Şeyh Atâ Efendi, 1883 yılında İstanbul’da doğdu. Asıl adı Mehmed Atâ’dır. Babası Hezarfen Şeyh İbrahim Edhem’in oğlu Şeyh Sadık Efendi’dir. Ravza-i Terakki mektebinde eğitim alan Şeyh Atâ’nın 1898’de Muhasebe-i Umumiye Birinci Şubesinde mülazım olarak işe başladığı, 1909 yılında da Hac Dairesi Evrak Kaleminde görev yaptığı bilinir.⁴¹ Ayrıca Şeyh Atâ’nın hukuk eğitimi aldığı ve Darülfünun’da hocalık yaptığına dair rivayetler de vardır.⁴² Babası Şeyh Sadık Efendi’nin ölümünden sonra 1915 yılında Özbekler Tekkesi’ne şeyh olmuştur.⁴³

Şeyh Atâ Efendi’nin Özbekler Tekkesinde postnişinde olduğu yıllar Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan Millî Mücadele dönemidir. Bu süreç içerisinde Şeyh Atâ Efendi, Millî Mücadele’ye destek veren tekke şeyhlerinden biridir. Özbekler Tekkesindeki şeyhlik vazifesini yaptığı esnada Karakol Cemiyeti’ne katılmıştır. Şeyh Atâ Efendi’nin adı cemiyet üyelerinin isimlerinin yer aldığı listede belirtilmiştir.⁴⁴ Bu bilgiden yola çıkarak Şeyh Atâ Efendi’nin Karakol Cemiyeti üyesi bilgisine ulaşılmıştır. Şeyh Atâ, Karakol Cemiyeti ile işbirliği içerisinde olmuş, birlikte hareket etmiştir. Karakol Cemiyeti imam, şeyh vb. din adamlarını teşkilatın propaganda faaliyetlerinde, tekke ve dergâhları ise malzemelerini saklayabilecekleri bir depo olarak kullanmışlardır. Bu duruma en güzel örnek Üsküdar Özbekler Tekkesini ve dönemin şeyhi Atâ Efendi’yi verebiliriz. Ilgaz çalışmasında Karakol Cemiyeti’nin, tekkelerden çok faydalandığını vurgulamıştır. Bu tekkeler içerisinde önde gelen mekânların Merdiven Köyü’ndeki Bektaşî Tekkesi ve Sultantepe’deki Özbekler Tekkesi olduğunu belirtmiştir. Ilgaz adı geçen tekkelerin Anadolu’ya giden ve gelenlere menzil vazifesi gördüğünü “*Merkez’in parolasıyla giden herkes hüsnü*

³⁵ Uyaniker, *Millî Mücadele’de Kara Vâsıf Bey*, 67.

³⁶ Bal, “Millî Mücadele’nin Gizli Teşkilatı”, 104.

³⁷ Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki*, 38.

³⁸ Bal, “Millî Mücadele’nin Gizli Teşkilatı”, 140.

³⁹ Baha Tanman, “Özbekler Tekkesi”, *İslam Ansiklopedisi* Cilt:34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, 123-124. Mustafa Alkan, “Osmanlı Devletinde Özbek Tekkeleri”, Yitik Hafızanın Peşinde Buhara Konuşmaları, Editörler: M. Dursun Erdem, vd. Ankara: Pruva Yayınları, I. Baskı, 2019, 248-85.

⁴⁰ Seda Yılmaz, *Özbek Tekkeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 44.

⁴¹ Muharrem Varol, vd. *İstanbul’daki Türkistan Tekkeleri, Ata Yurt ile Ana Yurt Arasındaki Manevi Köprüler*, İstanbul: TÜRÇEK Yayınları, 2017, 269.

⁴² Onur Ataç, *Şeyh Atâ: Talih Cesaret Edene Güler*, İstanbul: Destek Yayınları, 2020, 10., Alparslan Remzi Kallimci, *Kurtuluşun Menzili Özbekler Tekkesi*, İstanbul: Mavi Nefes, 2022, 37, Eser Baykuş, *Efendiler Üsküdar Özbekler Tekkesi*, İstanbul: 1984 Yayınevi, 2023.

⁴³ Varol, vd. *İstanbul’daki Türkistan Tekkeleri*, 269.

⁴⁴ Gürbüz, Karakol Cemiyeti, 38. EK:2.

kabul görür, icap eden mahalle gönderilirdi”⁴⁵ şeklinde ifade etmiştir. Çalışmamızın konusu olan Şeyh Atâ Efendi'nin başında bulunduğu Özbekler Tekkesi, menzil olarak adı geçen tekke olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, Karakol Cemiyeti üyeleri Özbekler Tekkesini İstanbul-Anadolu arasındaki faaliyetlerini gerçekleştirirken gizli bir üs olarak kullanmışlardır. Özbekler Tekkesi, Anadolu'ya silah, askeri malzeme ve insan kaçırılmasında önemli rolü olmuştur. Ayrıca, Tekke, o yıllarda posta teşkilatı vazifesi görerek haberleşmeyi sağlamış ve yaralanan Karakol üyelerine hastane vazifesi de görmüştür.

Şeyh Atâ döneminde Özbekler Tekkesi gündüzleri dergâh, geceleri hücre evi olarak kullanılmıştır.⁴⁶ Şeyh Atâ, gündüzleri etrafındakilere ümit telkinleri yaparak, propaganda faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır.⁴⁷ Başında sarığı, sırtında cübbesi ile kapı kapı dolaşarak ümit telkinlerinde bulunmuş Millî Mücadele'ye destek olmaları için çağrıda bulunmuştur. Temsil ettiği dini ve manevi değerleri vatanın kurtuluşuna ve bağımsızlığına adanmıştır.⁴⁸ Ayrıca, Şeyh Atâ Efendi'nin evlerde, cami ve mescitlerde Türk milletine cesaret veren konuşmalar yaparak, halkı direnişe teşvik ettiği dile getirilmiştir. Mahallelerde tesiri büyük olan cami imamlarını da yanına alarak onları silah ve cephanelerin nakli için görevlendirdiği de anlatılır. Şeyh Atâ Efendi'nin o dönemde yaptığı en büyük fedakârlık Anadolu'ya geçecek kişileri Tekke'de misafir etmesidir. Özbekler Tekkesi Şeyh Atâ Efendi döneminde İstanbul'da Millî direnişin merkezi haline gelmiştir.⁴⁹ Şeyh Atâ, her gün Üsküdar'ın çarşı, Pazar ve kahvelerini dolaşıp, belirlenen parola ile Anadolu'ya kaçacak kişileri bulup Tekke'ye topladığı anlatılır. Topladığı bu kişileri on beşer yirmi şer kişilik kafiler haline koyup, güvenlik tedbirlerini aldıktan sonra Çamlıca eteklerinden işgal bölgesinin dışına çıkardığı anlatılmıştır.⁵⁰ Şeyh Atâ Anadolu'ya geçmek isteyenleri başarılı bir şekilde ulaştırma görevini en güzel şekilde yerine getirmiştir.⁵¹

Şeyh Atâ Efendi, Karakol Cemiyeti'nin Üsküdar Grubunda görev almıştır. Cemiyetin Üsküdar Grubu Kocaeli koluna bağlıydı. Teşkilatın Kocaeli kolunun başında Yenibahçeli Şükrü Bey vardı. Üsküdar'dan Anadolu'ya geçecek kişileri Kocaeli'nde karşılamak ve güvenli şekilde Anadolu'ya geçmelerini sağlamakla görevliydi.⁵² Karakol Cemiyeti'nin üyeleri kara yolu ile Anadolu'ya geçişler için Menzil Hattı'nı kurdular ve bu hattın ilk durağını Özbekler Tekkesi olarak belirlediler. Böylece Tekke'nin şeyhi Atâ Efendi'nin görevi oldukça önem arz ediyordu. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen birçok subay, aydın ve mebus Tekke'yi buluşma noktası kullanmıştır. Tekke'de toplanıp burada yapılan planlar ve kendilerine verilen kılavuzlar sayesinde İstanbul'dan ayrılabilmişlerdir. Özbekler Tekkesi bu faaliyetlerini İngiliz ve İtalyan askerleri tarafından ifşa edilene dek sürdürmüştür. İstanbul'un işgali ve tutuklanmalar Anadolu'ya geçişleri artırmıştır. Meclis-i Mebusan üyeleri, asker ve sivil aydınların bin bir zorluk ve zahmetle tehlikelere karşı çeşitli yollardan Anadolu'ya geçmeye Ankara'ya gitmeye başlamışlardı.⁵³ Yenibahçeli Şükrü Bey, Şeyh Atâ ile ilgili; *“Menzil teşkilatımızın ilk kademesini Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi teşkil ediyordu. Tekke'nin şeyhi pek muhterem Atâ Bey başta kendisi olmak üzere bütün tekke mensuplarıyla mukaddes yolumuzun en azizi ve fedakâr yolcularından bulunuyorlardı. En ağır tehlikeleri göğüsleyerek yaptıkları hizmetler cidden büyüktür. Hatıraların her zaman olduğu gibi, burada da hürmetle, şükranla anmayı vazife bilirim”* diye bahsetmiştir.⁵⁴

Şeyh Atâ Efendi'nin Karakol Cemiyeti üyesi olması ve Tekke'nin menzil hattının ilk durağı olması ile ilgili Gazeteci- Yazar Nezih Uzel, şu bilgileri verir:

“İşgal sırasında Anadolu'da kurulmaya başlanan ulusal direniş cephesine hizmet edenlerin başında Üsküdar'da Sultantepe'de Özbekler Dergâhı şeyhi Atâ Efendi vardı. Atâ Efendi "karakol" isimli bir örgütle İstanbul'dan Anadolu'ya gitmek isteyenlerin ilk başvurdukları kişiydi. Dergâh, Üsküdar'dan başlayarak Anadolu içlerinden geçen ve Ankara'ya varan yolun başlangıcıydı.”⁵⁵

⁴⁵ Ilgaz, “Millî Mücadelede Varlığı Gizli Kalan”, 12.

⁴⁶ Mehmet Altun, “Kuva-yı Millîyecilerin Gizli Sığınağı ve Ardındaki Bilinmeyenler Özbekler Tekkesi”, *Toplumsal Tarih*, 19/112, (2003), 18-23. <https://www.academia.edu/> Erişim: 15.06.2022.

⁴⁷ Gürbüz, *Karakol Cemiyeti*, 71.

⁴⁸ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde*, 81. EK:3.

⁴⁹ Ümit Doğan, *Atatürk'ün İstihbarat Faaliyetleri Millî Ajanlarımız*, Ankara: Kripto Kitaplar, 5. Baskı, 2021, 114-116.

⁵⁰ Bal, “Millî Mücadele'nin Gizli Teşkilatı”, 57.

⁵¹ Gürbüz, *Karakol Cemiyeti*, 95.

⁵² Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2011, 16-72.

⁵³ Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 184.

⁵⁴ Semiz, Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey*, 138.

⁵⁵ Nezih Uzel, *Atatürk'e Nasıl Vize Verdim : İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett Anlatıyor*. İstanbul: Selis Kitaplar, 2008, 87.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Şeyh Atâ Efendi'nin yardımcıları ile Özbekler Tekkesi aracılığı ile Anadolu'ya geçiş yapan isimler: Halide Edip ve eşi Dr Adnan Bey (Adıvar), İsmet Paşa (İnönü), Saffet Bey (Arıkan), Cami Bey (Baykurt), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Celalettin Arif Bey, Saruhan Mebusu Binbaşı Reşit (Çerkes Ethem'in kardeşi), Keskin Mebusu Rıza Bey, Kazım Paşa (Orbay), Miralay Seyfi Bey, Manavoğlu Nevres, İsmail Fazıl Paşalardır. İstanbul'dan Ankara'ya Millî Mücadele'ye katılmak için yola çıkan Millî Mücadele yanlılarının Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleri ve Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi'nin çabaları ön plana çıkmıştır. Karakol Cemiyetinin gizli mekânı olan Özbekler Tekkesi işgal devletleri tarafından ifşa edilip, Tekke'ye baskınlar düzenlenince Tekke şeyhi Atâ Efendi ve Tekke'de saklanan Millî Mücadele yanlıları Anadolu'ya kaçmayı başarmışlardır.

Millî Mücadele için Anadolu'ya geçmek isteyen isimler, Karakol Cemiyeti üyelerine ulaşarak belirlenen parola ile Tekke'de buluşup Anadolu'ya geçiş için planlar yapılmış ve uygun zaman belirlenince de geçişler sağlanmıştır. Bu bilgilere Halide Edip Adıvar'ın anılarını kaleme aldığı çalışmasından öğreniyoruz. Karakol Cemiyeti üyesi olan Halide Hanım, İstanbul'un işgalinden bir hafta önce işgal haberini aldıklarını ve Kemaleddin Sami Bey ile Anadolu'ya kaçma meselesini konuştuklarını, gerektiğinde "ilk sığılacak yerin Sultantepe'de Özbekler Tekkesi" olduğunu belirtmiştir. Tekke'ye girebilmek için parolanın "Beni İsa yolladı" olduğunu ama kendisinin Tekkeye girebilmek için parolaya ihtiyacı olmadığını da belirtmiştir. İstanbul'un işgali ile Halide Hanım 16-18 Mart (1920) tarihlerinde "Anadolu'ya kaçırabileceklerimizle münasebet kurmaya çalıştım" diye harekete geçtiğini belirtmiştir. 18 Mart akşamı eşi Adnan Bey ile kılık kıyafet değiştirerek (cami hocası ve eşi kılığına girerek) Üsküdar'a geçtiğini ve Özbekler Tekkesinde bir gece kaldıklarını anlatmıştır. Halide Edip, Şeyh Atâ'nın ve damat Kahraman Bey'in onları sıcak karşılamalarından memnun kaldıklarını ifade etmiştir. Şeyh Atâ'nın kendi odasını Halide Hanım'a ve eşine verdiğini o gece orada kaldıklarını dile getirmiştir. Halide Hanım, Tekke'de bulunan Anadolu'ya geçmek isteyen dört mebus olduğunu belirtmiş ve bunlardan ikisinin adını vermiştir. Biri Saruhan Mebusu Binbaşı Reşit (Çerkes Ethem'in kardeşi) diğeri de Keskin Mebusu Rıza Bey olduğunu belirtmiştir. Bu mebuslarla beraber Tekke'de konuşurken Manavoğlu Nevres Bey'in geldiğini ve Şeyh Atâ'ya Anadolu'ya kaçmak istediğini, Şeyh'inde "gel beni yarın gör, bir çaresine bakarız" dediğini dile getirmiştir. O gece Halide Hanım ve eşinin Tekke'de kaldıklarını diğerlerinin de Tekke'den ayrıldıklarını belirtmiştir. Halide Hanım, o gece hiç uyumadığını, beklediğini, "en küçük tehlike işaretine karşı tekkenin arkasındaki kapıdan çıkıp geniş ve ıssız arsadan kaçmaya" karar verdiklerini ifade etmiştir.⁵⁶

İsmet Paşa'nın Anadolu'ya geçişinde Şeyh Atâ'nın yardım etmesi ile ilgili bilgiye, Vahide Hanım şöyle anlatır:

"İsmet Paşa er kılığında girmiş dayımda dinsel kılığında... Dayım atın üstünde İsmet Paşa yaya... Tekkenin ardından Bülbülderesi'ne inmişler, oradan Bağlarbaşı'na tırmanmışlar... Birden Kuvayı İnzibatiye askerleri yollarını kesmişler... Her şeyin bittiğini sandıkları sırada dayım toparlanmış, soğukkanlı, kendine güvenli ve buyruk verir tonda bir sesle: Bu ne biçim iş? Ben tabur imamıyım bu da emir erim... Bizi ne diye durduruyorsunuz? Erler tabur imamına yol açmışlar her ikisinin soğukkanlılığıyla, İsmet Paşa Ulusal Kurtuluş Savaşı içindeki yerini alır".⁵⁷

İsmet Paşa, Şeyh Atâ ile ilgili olarak; Şeyh Atâ'nın Kuva-yı Millîyeci olduğunu ve tekkesinin de Kuva-yı Millîye'nin bir merkezi olduğunu duyduklarını söylemiştir.⁵⁸ İsmet Paşa'nın, İstanbul'dan Anadolu'ya geçişte Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi ile beraber yolculuk ettiklerine dair bilgiye "13 Nisan 1968 tarihli Ulus" gazetesine verdiği röportajdan öğreniyoruz. İsmet Paşa'nın Anadolu'ya geçişteki yolculuklarında Hendek'te yaşadıkları bir anısını "Bir rüya ve Özbekiye Şeyhi Atâ Efendi" başlığı altında şöyle anlatır:

"Bu yolculuktan hatıra olarak zihnimde kalan enteresan bir misafirliği anlatacağım. Yanlış hatırlamıyorsam Hendek'te yağmurlu bir gece, Saffet, ben ve Şeyh Atâ bilmediğimiz bir evin kapısını çaldık. Bir efendi çıktı, bize dikkatle ve tereddütlü bir şekilde baktı. 'Misafir geldik' dedik. Fakat adam iyice mütereddit. Belli ki içeri alayım mı, almayayım mı diye düşünüyor. Birdenbire tereddütü kaybordu ve 'buyrun' dedi. Yorulmuşuz, fena vaziyetteyiz. Eve girdik, yukarı katta sıcak bir odada misafir edildik. Ev sahibi bizim kim olduğumuzu bilmiyor. Biz de onu bilmiyoruz. Bir müddet konuştuk. Adam bize ikram etti. Güzel yemek hazırlamışlardı".⁵⁹

⁵⁶ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihani (İstiklal Savaşı Hatıraları)*, İstanbul: Can Sanat Yayınları, 24.Baskı, 2020, 70-80.

⁵⁷ *Sultantepe Özbekler Tekkesi'nin Tarihçesi*, 23.

⁵⁸ Sabahattin Selek, *İsmet İnönü Hatıralar*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 5. Basım, 2018, 178-180.

⁵⁹ Sabahattin Selek, "İnönü'nün Hatıraları Millî Mücadele", *Ulus*, 13 Nisan 1968.

Şair Mehmet Akif'in Anadolu'ya geçişinde Özbekler Tekkesi üzerinden Şeyh Atâ'nın yardımı ile İstanbul'dan ayrıldığını dönemin polis memuru ve "M. Sıfır" kod adlı Mim Mim Grubu'nda çalışan Razi Yalkın bir yazısında iddia etmiştir. Razi Yalkın'a göre olay şu şekilde gerçekleşir:

"1336 yılı Nisan'ın bir akşamı idi. İki rahmetli, Mehmet Akif'le Şeyh Atâ, tekkenin bahçesinde otururlarken gözcülük yapan bir derviş soluk soluğa bahçeye girdi. Şeyhinin kulağına fısıldadı:

- Aman şeyhim!.. Üsküdar'daki İtalyan polis kumandanı yanında birkaç İngiliz zabıt ve polisi olduğu halde buraya doğru geliyorlar!... Bilmem ki!...

Şeyh Atâ; müridinin sözünü bitirmesine meydan bırakmadı. Hemen yerinden fırladı. Bahçede ve odalarda kümelenen ve dertleşen misafirlerine koştu, yaklaşan tehlikeyi kulaklarına koydu ve alınması gerekli tedbirleri ayrı ayrı sundu. İki dakika bile geçmemiştir aradan, bahçede sessiz bir hareket başlamıştı. Misafirler kendilerine öncülük eden dervişleri takip ile Tekkeden set başına doğru sarkan ağaçlık ve fundalıklı yamacın üzerindeki dik patikalardan aşağıya doğru akıyor, sağa sola sapıyor tarlaların kenarlarındaki çalılıklara sokulmuş saklanıyorlardı. Böylece adetleri otuzu geçen misafirler tamamıyla dağılmış, tekke ve bahçede her vakitteki ıssız halini almıştı artık. Tekke kapısından içeri dalan işgalci zabıtlarla maiyetindekilerden bir kısmı bahçe ve mezarlığa saldırmışlar. Bir kısmı da açık duran kapıdan tekkenin içine atılmışlardı. Odaların kapılarını tekmelerle açıyor, yüklük ve dolapları bile arıyorlardı. Nihayet tekkenin büyük ayin odasına dalmışlar, karşılaştıkları manzara karşısında şaşırılmışlar daha doğrusu aptallaşmışlardı. Şeyh Atâ; gerisinde saf tutan dervişler ile birlikte namaz kılıyorlardı. Aralarında yabancı kimselerin bulunmadığını gören ve bahçe ve mezarlıkta da kimsenin görülmediğini öğrenen işgalci zabıtları, uğradıkları muvaffakiyetsizlik karşısında; hırs ve hayretlerinden dudaklarını kemire kemire tekkeden uzaklaşmak mecburiyetinde kalmışlardı. O gece yarısı; Özbekler tekkesinden atlattıkları büyük tehlike ile sevinerek ayrılan yolcular, ertesi akşamı geç vakit Çal köyünü tutmuşlar ve selamete kavuşmuşlardı. Şeyh Atâ, misafirleri ile ayrı ayrı vedalaşırken şair Mehmet Akif onu bir kenara çekti. Takdirkâr bakışları ile uzun uzun yanaklarını okşayıp muhababının alnından öperken:

-Ne mutlu sana şeyhim, dedi. Kurtuluş savaşçılarına yaptığın bu büyük hizmetler inan ki, hiçbir zaman unutulmayacak ve milleti istiklale kavuşturacak yıldızlar arasında Şeyh Atâ adı da daima hürmetle anılacak. İmreniyorum bu mazhariyetine ve seni bekleyen şerefli istikbaline.⁶⁰

Şeyh Atâ'nın Karakol Cemiyeti ile işbirliği içerisinde Millî Mücadele faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütürken işgalci İngiliz askerlerinin dikkatini çektiği ve Tekkeye düzenlenen bir baskında tutuklandığına dair söylentiler vardır. Şeyh Atâ'nın kızı Belkis Özbek babasının tutuklandığını dile getirmiştir.

"İngiliz askerleri tekkeyi bir gün basmışlar ve babamı tutuklamışlar. Anadolu ile yakın temasta olduğu bilindiği için uzun zaman takip edilmiş ancak İngilizler delil bulamadıkları için babamı birkaç gün sonra serbest bırakmak zorunda kalmışlar. Babamı tutuklayan İstanbul'daki İngiliz askeri istihbaratının başında bulunan ve o senelerde genç bir teğmen olan John Godolphin Bennett'in Özbekler Tekkesini yıllar sonra derviş olarak ziyaret etmiş".⁶¹

Uzel, Bennett ile yaptığı söyleyişi de Bennett, Şeyh Atâ'yı tutukladığına dair bir bilgi vermemiştir. Konu ile ilgili olarak Uzel'in çalışmasında "Şeyh Atâ Efendi uzun süren mücadelesi sırasında olağanüstü gizlilikle hareket etmiş, şehri kuşatan ve Millîyetçilere göz açtırmayan İngiliz polisi ve istihbarat servisinden kendisini uzak tutmasını bilmişti. Ancak sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. İngiliz istihbarat şubesinde Harran Armstrong tarafından sorgulandı" ifadesi ile Uzel, Şeyh Atâ'yı Bennett değil de Armstrong'un tutukladığını iddia etmiştir. Şeyh Atâ'nın İngiliz Polis merkezinde ne kadar kaldığıyla ilgili bilgi olmadığını belirterek, hangi tarihte tutuklandığına dair bilgiye yer vermemiştir⁶². Uzel'in ifadelerini destekler nitelikte bilgiye Özbekler Tekkesi ile ilgili yapılan bir çalışmada rastlıyoruz. İngiliz İstihbarat Ajansı Armstrong'un, Şeyh Atâ Efendi ile ilgili görüşünü aktarır: "Şeyh Atâ Efendi ile çok defa konuştum. Kendisinde vazifesini ifa etmiş ve etmeye kararlı, sakin, azimli, cesaret ve irade sahibi bir insan şahsiyeti vardı".⁶³

Eser Baykuş'un çalışmasında da Şeyh Atâ Efendi'nin tutuklandığı bilgisine rastlıyoruz. Baykuş, Şeyh Atâ'nın komşusu Prof. Dr. Erdoğan Yalav ile yaptığı söyleyişinden aktarır: "İngiliz komiserin Şeyh Atâ'dan en başından beri şüphelendiğini, herhangi bir açığını yakalayamadığını, hatta Şeyh Atâ ile ahbap olmaya çalışıp bir ipucu bulmaya çalıştığını ve bundan da sonuç çıkaramayınca Atâ Efendiyi 3 ay kadar hapsedtiğini söyler. Ancak Anadolu'ya insan

⁶⁰ Yalkın, İstiklâl Savaşı'nın, 128.

⁶¹ Baykuş, Efendiler, 41.

⁶² Uzel, Atatürk'e, 87-89.

⁶³ Sultantepe Özbekler Tekkesinin Tarihçesi, 24.

ve silah kaçakçılığı devam edince el mecbur Atâ Efendi serbest bırakıyor” diye anlatmıştır. Bu konuyla ilgili bir hikâyeye de anlatır. *Hikâyeye göre; “kaçakçılığın önüne geçebilmek için bir balon getirterek Tekkeyi bir müddet balonla gözetirmiş. Hatta bir vakit o balondan atılan bir bomba tekkenin çatısına zarar vermiş. Balonla uzunca bir vakit tekkeyi göz etmişler. Ama nafîle yine sonuç alamamışlar”*.⁶⁴

Baykuş çalışmasında Özbekler Tekkesinin işgal dönemindeki faaliyetleri ve Menzil teşkilatının İngilizler’in gözünden kaçmadığını belirtmiştir. İngilizlerin “4 Nisan 1920” de Tekkeye baskınlar düzenleyerek Tekkenin çalışmalarını engellemeye başladıklarını dile getirir. “1922 yılında İngilizlerin Şeyh Atâ’nın Kuvayı Milliyecilere destek olduğuna kani olunca hakkında yakalama kararı çıkarttıklarını”⁶⁵ belirtir. Ancak, Şeyh Atâ Efendi’nin 4 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da olduğunu ve yakalama kararının çıkarıldığı 1922 yılında ise Şeyh Atâ’nın Enver Paşa ile görüşmesi için Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilerek Türkistan bölgesinde olduğunu bilinenler arasındadır.

Görüldüğü üzere bazı çalışmalarda Şeyh Atâ Efendi’nin tutuklandığı dile getirilmiş, bazı çalışmalarda da tutuklama olmadığı ileri sürülmüştür. Konu ile ilgili olarak Süleyman Beyoğlu’nun çalışmasında Şeyh Atâ Efendi’nin tutuklanmadığını sadece Tekke’nin İngilizler tarafından basılıp arama gerçekleştirildiğini daha sonra Şeyh Atâ Efendi’nin Anadolu’ya geçtiğini ifade etmiştir.⁶⁶

Şeyh Atâ Efendi, İstanbul’daki faaliyetlerini tamamlayarak Millî Mücadele’ye katılmak için 19 Mart 1920’de İstanbul’dan ayrılarak Menzil hattı ile Bolu üzerinden Ankara’ya 3 Nisan 1920’de ulaşmıştır. Dönemin İstanbul-Ankara arası telgraf yazışmalarını incelediğimizde Millî Mücadele’ye katılmak için İstanbul’dan ayrılan yolcuların telgraf hattı buldukları yerde Ankara ile yazıştıkları görülmüştür. Telgraf yazışmalarında yolcuların isimlerine yer verilmiştir. Ayrıca yolculuk esnasında yaşadıkları zorlukları dile getirdikleri görülmüştür. 26 Mart 1920 tarihli telgraftan, Özbekler Tekkesi şeyhi Ata Efendi’nin de kafiledeki yolcular arasında olduğu tespit edilmiştir:

“Meclis-i Meb’ûsân Reisi Celâleddîn Ârif Bey, Meb’ûsândan İsmâil Fâzıl Paşa, Süreyyâ, Reşîd, Rızâ Beyler ile kıymetli kumandanlarımızdan Mîralây İsmet, Erkân-ı Harbiyye Mîr-alâyı Kâzım, Erkân-ı Harbiyye Kaimmakamı Seyfî, Erkân-ı Harbiyye Binbaşı Safvet, Erkân-ı Harbiyye Kolağalığından mütekaid Nûrî, Üsküdar’ın Özbekiye Tekkesi Şeyhi ve polis me’ûmlarından Manastırlı Nûrî Beyler 23/24 Mart 336 gecesi İzmit’in yirmi iki kilometre şimâl-i şarkisinde Tekkenişin nâm karyede geçirmişlerdir”.⁶⁷

İstanbul’dan yola çıkan 28 Mart 1920’de Bolu’ya gelen ilk kafilenin yukarıda adı geçen isimlerin oluşturduğu görülmüştür. Hüseyin Sarı çalışmasında Bolu’ya gelen ilk kafilde yer alan yolcuları “Celâleddîn Ârif Bey ve kafilesi” olarak adlandırmıştır. Bu kafilenin içerisinde “*Meclis-i Mebusanı Osmanî Reisi Celaleddin Arif, Kırşehir Mebusu Rıza, Yozgat Mebusu İsmail Fazıl Paşa, Saruhan Mebusu Reşit, Binbaşı Saffet, Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya, Miralay İsmet, Mülazım-ı Evvel Abdurrahman, Dergâh-ı Üsküdar Özbekler Tekkesi Hadimi Atâ Beyler*’in” yer aldığını belirtmiştir.⁶⁸ Şeyh Atâ Efendi, İsmet Paşa ve diğer yolcuların Bolu’da iki gün kalıp dinlendiklerini, 30 Mart’ta Ankara için yola çıktıkları bilgisine “1 Nisan 1336” tarihli “*Bolu*” gazetesinde “*Muvasalat*” başlıklı haberden öğreniyoruz. “*Bolu*” yerel gazetesinde gelen yolcuların adlarına yer verilmiştir.⁶⁹

Şeyh Atâ Efendi’nin Millî Mücadele’ye destek vermek için İstanbul’dan ayrılıp Ankara’ya vardığı haberini “*Bolu*” gazetesinden öğrenen Meclis-i Meşâyih üyeleri Şeyh Atâ Efendi’yi şeyhlik görevinden azletmişlerdir. Meclis-i Meşâyih Arşivinde yer alan 19 Nisan 1336 (1920) tarihli bir belgede “*Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi’nin firar ederek Kuva-yı Millîye’ye katıldığı haber alındığından meşihatten azli*” istenildiği bilgisine ulaşılmıştır.⁷⁰

Şeyh Atâ Efendi, Ankara’ya geçtikten sonra da Millî Mücadele için faaliyetlerine devam etmiştir. 1920 yılının ortalarında Türkistan coğrafyasındaki gelişmeleri izlemek ve yöneticilerle görüşmeler yapmak amacıyla bölgeye Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilir. Şeyh Atâ’nın Türkistan bölgesinde Harezmi ve Buhara halk şûraları cumhuriyetlerini ziyaret ettiği ve burada Cüneyd Han gibi Basmacı liderleriyle birtakım görüşmeler yaparak

⁶⁴ Baykuş, *Efendiler*, 101

⁶⁵ Baykuş, *Efendiler*, 16.

⁶⁶ Süleyman Beyoğlu, “Millî Mücadele ve Özbekler Tekkesi”, *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:10, 2004, 201-210.

⁶⁷ Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi, 29-0-49-2. 26 Mart 1920. EK:4.

⁶⁸ Hüseyin Sarı, *Millî Mücadele’de Bolu*, Bolu: Kemal Matbaacılık, 1995, 24-29.

⁶⁹ Bolu, 1 Nisan 1336 EK:5.

⁷⁰ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Meclis-i Meşâyih Defterleri (IST. MFT. MSH. DFT), 1756/36. 19 Nisan 1336.

ülkeye geri döndüğü bilinir.⁷¹ Ayrıca, Şeyh Atâ Efendi'nin Türkistanlı olması ve Özbekçe bilmesi sebebiyle Buhara'ya bir nevi elçi olarak gönderildiği, Millî Mücadele devam ettiği yıllarda Anadolu'ya dönme ihtimali olan Enver Paşa ile irtibat kurmak için Ekim 1921'de Buhara'ya giderek Enver Paşa ile görüştüğü ve maddi yardımda sağladığı dile getirilir.⁷² Şeyh Atâ ile Enver Paşa arasında görüşme olduğuna dair bir bilgiye de Enver Paşa'nın Buhara'dan Naciye Sultan'a gönderdiği 24 Ekim 1921 tarihli mektuptan ulaşıyoruz. Mektupta "*Dâhiliye Nezareti'nde Ata Efendi yere bakan kırpık bıyıklı çehresiyle, sinsi tavrıyla hiç de itimat vermiyor*" ifadesi yer alır.⁷³

Ayrıca, Şeyh Atâ Efendi'nin Türkistan'a görevli olarak gönderildiği bilgilerine Tekke şeyhlerinin hayatta olan aile üyelerinden yaptığımız sözlü tarih görüşmelerinde de bu konu aile üyeleri tarafından dile getirilir. Özbekler Tekkesi şeyhi Necmettin Özbekkangay'ın torunu Doğan Ayyıldız ile yaptığımız sözlü tarih görüşmesinde Millî Mücadele kazanıldıktan sonra Şeyh Atâ Efendi ile Mustafa Kemal Paşa arasında geçen diyalogu şöyle anlatır:

"Şeyh Atâ Efendi, Atatürk'e:

-*'Savaşımız bitti. İstiklalimizi kazandık. Ben namazıma, seccademe Tekkeme dönmek istiyorum.'*

-Atatürk: *'Olmaz. Sen birinci dereceden milletvekili olacaksın.'*

-Şeyh Atâ: *'Ben siyasetle uğraşamam. Benim işim din işi. Beni affet.'*

Atatürk: *.'Olmaz. Benden bir şey isteyeceksin'*

-Şeyh Atâ: *'O zaman beni Türkistan'a gönder' diyor.'*⁷⁴

Özbekler Tekkesi şeyhi İbrahim Edhem'in torunu olan Büyükelçi Münir Erteğün'ün amcası Cemalettin Erteğün'ün eşi Meral Erteğün, Şeyh Atâ Efendi'nin Türkistan'a gönderilmesi ile ilgili şu bilgileri aktarır: "*Şeyh Atâ ile Mustafa Kemal Paşa bir akşam Tokatlıyan Gazinosunda bir arada oturuyorlarken Şeyh Atâ Mustafa Kemal Paşa'ya 'Kemal ben Özbekistan'a gideceğim. 1 kese altın ve izin ver' diyor. Mustafa Kemal Paşa'da Ne işin var dinlen şimdi diyor. Şeyh Atâ ısrar edince de tamam git diyor*". Meral Hanım, Şeyh Atâ Efendi'nin sınıra kadar yürüdüğünü, sınıra gelince de oradaki yükseklikten atlayıp yüzerek sınıra geçtiği bilgilerini verir⁷⁵.

Nezih Uzel, çalışmasında Şeyh Atâ'nın Millî Mücadele'den sonraki yaşantısına dair şu bilgileri aktarır;

"Kurtuluşun sonra Şeyh Atâ Efendi'ye herhangi bir isteği olup olmadığı soruldu. Şeyh Efendi Türkistan'a giderek cedlerinin geldiği toprakları ziyaret etme arzusunda olduğunu bildirdi. Yola çıkması ve orada kalabilmesi için kendisine yardım edildi. Ancak bundan sonrası meçhuldür. Anlatılanlar sağlam delillere dayanmıyor. Şeyh Atâ Efendi 1936 yılında İstanbul'da öldü. Şeyh Atâ'nın Türk İstiklal Savaşında gördüğü hizmetlerin izleri bırakmıştı. Bu şerefli hizmeti vermiş kişinin hatırası, Üsküdar Özbekler Dergâhında halen yaşatılmakta, Dergâhın şeref defterindeki müstesna yerini korumaktadır".⁷⁶

Uzel'in verdiği bilgilere göre Şeyh Atâ'nın Türkistan'dan döndükten sonrası ile ilgili anlatılanların sağlam delillere dayanmadığını iddia eder. Ancak, yaptığımız araştırmalar sonucu elde ettiğimiz bilgilere göre Şeyh Atâ'nın bundan sonraki yaşamında da önemli olaylar olmuştur. Şeyh Atâ, Ankara'ya geçtikten bir süre sonra Türkistan bölgesine bir nevi elçi vazifesiyle gitmiş ve orada üç yıl kalmıştır. İstanbul'a döndükten sonra Cibali Tütün Fabrikasında muhasebeci olarak çalışmış ve 1926 yılında Karadeniz Vapuru ile seyyar sergiye katılmıştır. Türkistan'daki elçilik vazifesini de başarıyla yerine getiren Şeyh Atâ Efendi 1920'de gittiği Türkistan'dan 1923-1924 yılında İstanbul'a döndüğünü söyleyebiliriz.

30 Kasım 1925'te Tekke ve zaviyeler kapatılmış, şeyh, efendi vb. unvanlar kaldırılmıştı. Özbekler Tekkesi Millî Mücadeledeki hizmetlerinden dolayı kapatılmamış sadece dini törenlerin yapılması yasaklanmıştı. Şeyh Atâ ve ailesi Tekke'de yaşamaya devam etmişlerdir. Şeyh Atâ, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklere karşı çıkmamış ve yapılan inkılaplara hemen uyum sağlamış sosyal yaşantısına devam etmiştir. Yeni bir hayata başlayan Şeyh Atâ

⁷¹ Ahat Andican, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, İstanbul: Doğan Kitap, I. Baskı, 2009, 386-389.

⁷² Beyoğlu, "Millî Mücadele ve, 208., Varol, *İstanbul'daki Türkistan*, 270.

⁷³ Murat Bardakçı, *Naciye, Rûhum, Efendim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 2016, 329.

⁷⁴ Doğan Ayyıldız ile sözlü tarih görüşmesi, 29.06.2024.

⁷⁵ Meral Erteğün ile telefon görüşmesi: 25.01.2024.

⁷⁶ Uzel, *Atatürk'e*, 89.

muhasebeci olarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Şeyh Atâ'nın Cibali Tütün Fabrikası⁷⁷ Muhasebe bölümünde çalışmaya başladığı bilinir.⁷⁸ 1928-1936 yılları arasında Cibali Tütün Fabrikası muhasebe bölümünde çalışanlardan biri olan Burhan Arpad kaleme aldığı anısında fabrikadaki mesai arkadaşları arasında Şeyh Atâ Efendiden bahsetmiştir.

“Fabrikadaki yaşça benden büyük dostlarımın en önemlilerinden biri de Şeyh Atâ Efendi. Üsküdar Sultantepe Özbekler Tekkesinin en son şeyhi Ata Efendi. Kurtuluş Savaşı'nda tekkeyi Anadolu'ya gizli bağlantı merkezi olarak kullanmış, sonra bir nefer hurması giymiş İsmet Paşa'yı yanına emir eri gibi alarak İzmit'te İngiliz kontrol hatlarından geçirmiş, Sovyetler birliğinden para yardımı sağlamak için kurulmuş heyette yurt dışına gitmiş ve görevini Bakü'de bitirdikten sonra başını alıp baba ocağı Taşkent'i görmek için 2 yıl türlü serüvene katlanmıştı. Döndüğünde Cumhuriyet kurulmuş, tekkeler kapatılmıştı. Lozan konferansına katılmış Bern elçiliğine atanmış Münir Ertegün yeğenydi. Şakacı çıkar bilmez insandı. Yaptıklarına karşılık geçimine bir yardım olsun diye Cibali Tütün Fabrikası muhasebesinde görev vermişlerdi. Pek az bir aylıkla. Özbekler Tekkesinin son şeyhi Ata Efendi bu parayı hak etmek için her sabah göreve geliyor, defteri imzalıyor ve akşam 5 düdüğüne kadar kalyordu. Bir süre aynı masada yan yana çalıştık. O sıra Latin harfleri kabul edilince Ata Efendi sınava girip belge bile almıştı. Mide kanserinden öldüğünde 50 yaşındaydı”.⁷⁹

Şeyh Atâ, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Cibali Tütün Fabrikasında muhasebeci olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonraki süreçte Şeyh Atâ, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve devlet yöneticileri ile aralarındaki samimiyet devam etmiş, verilen davetlerde Gazi Paşa'nın yanında yer almıştır. 1926 yılında düzenlenen Karadeniz Vapurunda konuk olarak Avrupa'ya gitmiştir. Şeyh Atâ'nın kızı Belkis Özbek “Karadeniz Seyr-i Türkiye” adlı belgeselde babasının 1926 yılında Karadeniz gemisinde muhasebeci olarak yer aldığını, kendisinin o sıralarda iki yaşlarında olduğu için hatırlamadığını ama evdekilerden duyduklarını anlatır. Evlerinin kapılarında hatıra olarak Karadeniz gemisi amblemi olan resimlerin asılı olduğunu söyler. Gemide yer alan kişilerin resimlerinin olduğu bir fotoğraf göstererek babası Şeyh Atâ Efendi'yi de gösterir. Belgeselde Şeyh Atâ'dan kısaca bahsedilmiş görüntüsüne de yer verilmiştir.⁸⁰ Şeyh Atâ'nın kızı Belkis Özbek babasının Karadeniz Vapuru ile ilgili anısını Eser Baykuş ile yaptığı söyleyişi şöyle anlatır:

“Babam Karadeniz gemisi gezici sergi ile. Avrupa'ya gitmiş. Kendisini muhasebeci olarak tayin etmişler ama tuttuğu muhasebe defterini bir kuruş eksik çıkıyormuş. Ne kadar hesap yapsa da bunu hala edememiş. Sonunda derlenmiş cebinden bir kuruş çıkarıp kaptan köşküne çıkmış ve bu vazifeden affını istemiş. Sizden tek kuruş istemem. Yeter ki bana bu işi yaptırmayın demiş. Öyle de olmuş seyahat boyunca gemide yolculuk etmiş, Marsilya'ya vardıklarında bir arkadaşıyla Paris'e gitmişler. Amaçları Eyfel kulesini görmemiş, vardıklarında manzaradan dolayı heyecana kapılmış. Arkadaşına burada ne güzel ezan okunur. Burada hiç ezan okumamıştır. Okuyacağım demiş ve ezan okumuş arkadaşı delirdin mi dese de mani olamamış”.⁸¹

Karadeniz Vapuru 1905 Hollanda yapımı asıl adı S.S Wallis olan bir yolcu ve yük gemisiydi. Dönemin en konforlu gemilerinden biriydi. Gemi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alındı. Türkiye'yi tanıtabilecek bir sergi vapuru olarak tasarlandı. Karadeniz Vapuru seyyar sergi halinde Avrupa limanlarına hareket ederek Türkiye'nin ürünlerini Avrupa limanlarında tanıtmak ve tüccarları Avrupa'daki ilgililer ile tanıştırmak onlara yeni ticari kaynakları temin etmek serginin amacı olarak belirlendi.⁸² Yeni Türkiye kendisini daha çok da yerli ürünlerini tanıtmak amacıyla 1926 yılında 3 ay sürecek gezici bir sergi düzenledi. Gemide satış ve numune daireleri kuruldu. Satış dairesine, İnhisarlar idaresi Kütahya çinileri, halılar, Hacıbekir lokumları, kehribar ve kıymetli

⁷⁷ Cibali Tütün Fabrikası: “Arşiv kayıtlarına göre Cibali Tütün Fabrikası binası 1884 yılında, II. Abdülhamid tarafından dönemin ünlü mimarı Alexandre Vallauray'e Reji İdaresi adına yaptırılmıştır. Kurumsal hayatına 1884'de Fransız ve daha sonra Osmanlı yönetiminde başlayan fabrika, 1925'te Millileştirilmesine kadar yine Fransızlar tarafından işletilmiş, sonrasında yeni kurulan Cumhuriyet'in de bir parçası olmuştur. Bir şehir gibi işlenmiş fabrikada, güvenlik birimi, atölyeler, sosyal tesisler, sağlık birimi, çocuk yuvası, yangın teşkilatı, sendikalar ve yemekhaneler bulunmaktaydı. Tekel yönetimi altında 1990'lı yıllara kadar üretime devam edip sonrasında kaderine terk edilen yapı, 2001 yılında Kadir Has Üniversitesi'nin kullanımına tahsis edilmiş ve Europa Nostra ödülüne layık görülen başarılı bir restorasyon çalışmasının ardından, 2003 yılında üniversite ana yerleşkesi olarak hizmet vermeye başlamıştır”. <https://www.rhm.org.tr/tutun-fabrikasi/> Erişim:237.09.2023.

⁷⁸ Melih Sâdık Küçükler, “Bir Şeyh Ailesinin Evrâk-ı Metrukesinden Notlar: Özbekler Tekkesi Muhitinde Şeyh Atâ ve Şeyh Necmeddin Efendiler”, *Sultantepe Özbekler Tekkesi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Müessesenin Tarihi* ed. Osman Sacid Arı- Melih Sâdık Küçükler, İstanbul: İSAR Yayınları, 2023, 167-193.

⁷⁹ Burhan Arpad, *Bir İstanbul Var İdi.*, İstanbul: Doğan Kitap, I. Baskı, 2000, 32 -33.

⁸⁰ “Karadeniz Seyr-i Türkiye 13.06.1926”, <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0> Erişim: 08.09.2022. (Stamboul Bazaar In The Thames-1926) British Pathe <https://www.youtube.com/watch?v=TGTDfT28it8&t=2s> Erişim: 08.09.2022.

⁸¹ Baykuş, *Efendiler*, 42-43.

⁸² Evrim Şencan Gürtuna, *Genç Cumhuriyet Karadeniz Vapurunda*, İstanbul: Libra Yayınları, 2020, 49.

taşlarla yapılmış süslemeler, yerli bezler ve işlemeler, sanayi-i nefise meşheri ve antikalar yerleştirildi. Numune dairesinde de hububat, tıbbi ilaç, ahşap ve deri mamulleri, Beykoz fabrikası ürünleri, madenler, Bursa ve Hereke kumaşları teşhir edildi.⁸³

Karadeniz gemisi 12 Avrupa ülkesinin 16 önemli limanlarına uğrayarak görevini yerine getirir. Gemi, 12.06.1926 günü sabahı İstanbul'dan ayrılır. Ertesi gün Mudanya'ya gelir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mudanya'dan gemiye biner ve sergiyi gezer. Sergiyi beğenir, Bandırma'ya kadar eşlik eder.⁸⁴ Seyyar Sergi 'ye sadece tüccarlar ve mürettebat görevlileri değil o dönemin Türkiye'sinden tanınmış ses, saz ve tiyatro sanatçıları, basın temsilcileri ve devlet adamları da katılmışlardır. Karadeniz Vapurunun yolculuğu toplamda 86 gün 22 saat sürmüştür. Toplam seyahat eden kişi sayısı ise 285'tir.

“Hâkimiyet-i Millîye adına Kemalettin Kamu, Vakit gazetesi adına Vâlâ Nurettin, Resimli gazete adına Türkiye'nin ilk kadın muhabiri Bedia (Arseven) Celal Hanım, Cumhuriyet gazetesi adına Dündar Bey katılmışlardır. Basın temsilcileri dışında; mizah sohbetleriyle tanınan Bal Mahmut (Baler), Celal Bayar'ın oğlu Refii Bayar ve eşi Zekiye Hanım, Öğretmen İclâl Hanım, Çamlıca Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Bey, Şekerci Ali Muhiddin Hacı Bekir, Seyfettin Çürüksulu Bey, Şair Orhan Veli Kanık'ın babası Müzisyen Veli Kanık, ilk Türk kadın milletvekillerinden Mebrure Gönenç (o dönem Üsküdar Amerikan Kolejinde öğretmen), Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey, Ziraat Müzesi Müdürü Nihat Bey, İş Bankası Muhasebe Müdürü Muvaffak Bey ve Evkaf Müdürü Hilmi Bey (aynı zamanda sergi müdürü), Anadolu Şimendiferler Umur-ı Ticariye Müdürü Eşref Bey, Coğrafya Encümeni Reisi Pertev (Demirhan) Paşa, Maden Uzmanı Kenan Bey, Ziraat Mektebi Dâhiliye Müdürü Zihni Bey, Amerikan Kız Koleji öğretmenlerinden Seniha Fuat Hanım, Erenköy Kız Lisesi öğretmenlerinden Seniha Hanım, Üsküdar Amerikan Kız Kolejinde Hatica Hanım, Amerikan Kız Koleji son sınıfından Fehime Hanım, Heykeltraş Mermi Farukî Hanım, Hasan Ecza Deposu sahibi Hasan Bey, tütün inhisarı temsilcisi Semih Bey, dış ticaret temsilcisi Halil Mithat Bey, Posta Müdürü Kenan Bey, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası da İstiklal Marşı'nın bestecisi Osman Zeki (Üngör)” gemide yer alan isimlerdir.⁸⁵

Görüldüğü üzere Karadeniz Vapurunda yer alan isimlerden biri de Millî Mücadele dönemi kahramanlarımızdan Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi'dir. Şeyh Atâ 1936 yılında⁸⁶ mide kanserinden vefat etmiştir.⁸⁷ Mezarı Özbekler Tekkesi haziresindedir.

Sonuç

Atâ Efendi 1915-1925 yılları arasında Özbekler Tekkesi'nin şeyhidir. Şeyhlik vazifesi yılları Millî Mücadele dönemine denk gelmiş ve bir yandan şeyhlik vazifesini yaparken bir yandan da Karakol Cemiyetindeki faaliyetlerini yürütmüştür. Şeyh Atâ'nın en önemli vazifesi Tekkesini Karakolcuların gizli faaliyetlerinde mekân olarak kullanmaları için ayarlamasıdır. Böylelikle Şeyh Atâ Ankara için en önemli ihtiyaç olan silah ve eleman sevkini Tekkesi aracılığıyla sağlamıştır. Karakolcuların silah malzemelerini Tekke'de saklamış, Ankara'ya geçmek isteyen bürokrat, subay, aydın ve sivilleri Tekke'de ağırlamıştır. Tekke'de saklanan kişileri dervişleriyle beraber refakat ederek İstanbul çıkışına kadar refakat etmiş ve Menzil Hattı güzergâhında görevli olan Karakol Cemiyeti üyelerine teslim ederek, Tekke'ye geri dönmüştür. İstanbul'un işgal döneminde yolların denetimi işgal güçlerinin elindeydi ve bu durumda yakalanma olasılığı yüksekti ve can güvenliği yoktu. Şeyh Atâ böylesi tehlikeli bir yolculukta her şeyi göze alarak korkusuz bir şekilde görevini başarıyla yerine getirmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrolarını oluşturan önemli isimler Şeyh Atâ Efendi ve dervişlerinin çabalarıyla güvenli bir şekilde Ankara'ya varmışlardır. Şeyh Atâ Efendi işgal güçleri tarafından ifşa olana dek faaliyetlerini başarıyla yürütmüştür. İşgal güçlerinin Özbekler Tekkesine baskın yapmaları sonucu Tekke'den ayrılmak zorunda kalan Şeyh Atâ, Millî Mücadele'ye katılmak için Menzil Hattı ile Ankara'ya geçiş yapmıştır. Şeyh Atâ'nın Millî Mücadele için Ankara'ya geçiş yaptığı haberini alan Meclis-i Meşâyih üyeleri Atâ Efendi'yi şeyhlik görevinden azletmişlerdi. Şeyhlik vazifesinden azledilen Atâ Efendi Millî Mücadele için hizmet etmeye devam etmiş, Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkistan'a görevli olarak gönderilmiştir.

Özbekler Tekkesi Tekke ve zaviyeler kapatıldığı dönemde Şeyh Atâ Efendi'nin Millî Mücadele'deki çabalarından dolayı kapatılmamıştı. Şeyh Atâ ve ailesinin Tekke'de yaşamlarına izin verilmişti. Ancak Özbekler Tekkesinde

⁸³ Gökhan Akçura, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, 2009, 188.

⁸⁴ Celal Esat Arseven, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008, 11-18.

⁸⁵Ufuk Erdem, “Karadeniz Vapuru 1926”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/karadeniz-vapuru-1926/?pdf=3545> Erişim: 08.09.2022. EK:6

⁸⁶ Küçükler, “Bir Şeyh Ailesinin,177.

⁸⁷ Arpad, *Bir İstanbul*, 33.

dini törenlerin yapılması yasaklanmıştı. Millî Mücadele kahramanlarından biri olan Şeyh Atâ hizmetleri ile Gazi Mustafa Kemal'in de dikkatini çekmiş ve Gazi'nin önem verdiği, yakından ilgilendiği bir isim olarak karşımıza çıkmıştır. Şeyh Atâ, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklere uyum sağlayan isimdir. 54 yıllık hayat mücadelesinde bulunan Şeyh Atâ vazifelerinde başarıya ulaşmış ardında güzel bir isim bırakmıştır. Tarihin sayfalarına adını kahraman olarak yazdırmıştır. Şeyh Atâ, Millî Mücadele'deki hizmetleri ile hem kendi adını hem de Tekkesi'nin adını duyurmuştur.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

Arşiv

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Meclis-i Meşâyih Defterleri (IST. MFT. MSH. DFT).

Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi

Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTKA)

Telif Eserler

Adivar, Halide Edip. *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklal Savaşı Hatıraları)*. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 24.Baskı, 2020.

Akçura, Gökhan. *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*. Tarih Vakfı Yayınları, 2009.

Alkan, Mustafa. "Osmanlı Devleti'nde Özbek Tekkeleri" Yitik Hafızanın Peşinde Buhara Konuşmaları. Ed. M. Dursun Erdem, vd. Ankara: Pruva Yayınları, I. Baskı, 2019: 248-85.

Andican, Ahat. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

Arpad, Burhan. *Bir İstanbul Var İdi*. İstanbul: Doğan Kitap, I. Baskı, 2000.

Arseven, Celal Esat. *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.

Ataç, Onur. *Şeyh Atâ: Talih Cesaret Edene Güler*. İstanbul: Destek Yayınları, 2020.

Aybars, Ergun. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. İzmir: D.E.Ü, Hukuk Fakültesi, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:87, 6. Baskı, 1998.

Bardakçı, Murat. *Naciyem, Rûhum, Efendim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 2016.

Baykuş, Eser. *Efendiler Üsküdar Özbekler Tekkesi*. İstanbul: 1984 Yayınevi, 2023.

Beyoğlu, Süleyman. "Millî Mücadele ve Özbekler Tekkesi". *Üsküdar Sempozyumu I*. ed. Zekeriya Kurşun vd. İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:10, 2004: 201-210.

Çelik, Recep. *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.

Çukurova, B. *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*. Ankara: Ardıç Yayınları, 1997.

Diñer Hasan. "Mondros Mütarekesi ve Sonrasındaki Gelişmeler", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, ed. Temuçin Faik Ertan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 7.Baskı, 2019: 67-133.

Doğan, Ümit. Atatürk'ün İstihbarat Faaliyetleri Millî Ajanlarımız. Ankara: Kripto Kitaplar, 5. Baskı,2021.

Gürbüz, Musa. *Karakol Cemiyeti*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü, 1987.

Gürtuna, Evrim Şencan. *Genç Cumhuriyet Karadeniz Vapurunda*. İstanbul: Libra Yayınları 2020.

Himmetoğlu, Hüsnü. *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları Cilt I*. İstanbul: Ülkü Matbaası, 1975.

Ilgaz, Hasene. "Millî Mücadelede Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet Kara-Kol Cemiyeti". *Tarih ve Edebiyat Mecmuası I*. 193, (1981):10-20.

İlgaz, Hasene. "Kurtuluş Savaşı Belgeleri, Karakol Cemiyeti'nin Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi" (Yayınlanmamış Dosya), TTK Kütüphanesi, Y/0643, 22-25.

İdikut, İhsan. *Türk Lavrensleri*. İstanbul: Öztürk Matbaası, 1953.

Kallımcı, Alparslan Remzi. *Kurtuluşun Menzili Özbekler Tekkesi*. İstanbul: Mavi Nefes, 2022.

Küçüker, Melih Sâdık. "Bir Şeyh Ailesinin Evrâk-ı Metrukesinden Notlar: Özbekler Tekkesi Muhitinde Şeyh Atâ ve Şeyh Necmeddin Efendiler", *Sultantepe Özbekler Tekkesi, Sultantepe Özbekler Tekkesi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Müessesenin Tarihi* ed. Osman Sacid Arı- Melih Sâdık Küçüker. İstanbul, İSAR Yayınları, 2023: 167-193.

Meydan, Sinan. *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları "Parola Nuh"*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 10. Baskı, 2019.

Özkan, Tuncay. *Millî İstihbarat Teşkilâtı MİT'in Gizli Tarihi*. Ankara: Alfa Yayınları, 1995.

Sarı, Hüseyin. *Millî Mücadele'de Bolu*. Bolu: Kemal Matbaacılık, 1995.

Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1963.

Selek, S. "İnönü'nün Hatıraları Millî Mücadele", *Ulus*. 13 Nisan 1968.

Selek, Sabahattin. *İsmet İnönü Hatıralar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 5. Basım, 2018.

Semiz Yaşar, Akdağ, Ömer. *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2011.

Sultantepe Özbekler Tekkesinin Tarihçesi 1753-1989. (Yayınlanmamış Kaynak) Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi Y/ 726.4/SUL 1964 k.1, 23.

Tanman, Baha. "Özbekler Tekkesi". *İslam Ansiklopedisi Cilt:34*, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2007: 123-124.

Tansu, Semih Nafiz. *Teşkilat-ı Mahsusa İki Devrin Perde Arkası*. İstanbul: Nokta Kitap, 2012.

Tevetoğlu, Fethi. *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI, 3.Baskı, 2020.

Uyaniker, Ferhat. *Millî Mücadele'de Kara Vâsıf Bey ve Karakol Cemiyeti*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022.

Varol, Muharrem, vd. *İstanbul'daki Türkistan Tekkeleri*, Ata Yurt ile Ana Yurt Arasındaki Manevi Köprüler, İstanbul: TÜRÇEK Yayınları, 2017.

Yılmaz, Seda. *Özbek Tekkeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Yalkın, Razi. "İstiklâl Savaşı'nın Meçhul Kahramanlarından Rahmetli Şeyh Atâ". *Tarih Hazinesi*. 5,(1951): 217-218.

Uzel, Nezh. *Atatürk'e Nasıl Vize Verdim: İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett Anlatıyor*. İstanbul: Selis Kitaplar, 2008.

İnternet Kaynakları

Altun, Mehmet. "Kuva-yı Millîyecilerin Gizli Sığınağı ve Ardındaki Bilinmeyenler Özbekler Tekkesi", *Toplumsal Tarih*. 19/112, (2003):18-23. <https://www.academia.edu/> Erişim: 15.06.2022.

Ayışığı, Metin. "Millî Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silah Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi", Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, *ATA Dergisi*.2, (1992): 87. <http://isamveri.org/> Erişim: 20.02.2022.

Aysal, Necdet. "Çöküşten Mütarekeye Osmanlı da Haberalma". *Atatürk Yolu Dergisi* (10), 2006: 523-543. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/1849/22537> Erişim: 28.02.2022

Bal, Mehmet. Akif. Millî Mücadele'nin Gizli Teşkilatı Karakol Cemiyeti (1918-1920) Türk Dünyası Araştırmaları. 130/ 256, (2022): 103-148, 104. <https://dergipark.org.tr/tr/>

Erdem U. Karadeniz Vapuru 1926, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/karadeniz-vapuru-1926/?pdf=3545> Erişim tarihi: 08.09.2022.

<https://www.rhm.org.tr/tutun-fabrikasi/>Erişim: 27.09.2023.

"Karadeniz Seyr-i Türkiye 13.06.1926" <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0> Erişim Tarihi: 08.09.2022.

"Stamboul Bazaar In The Thames-1926" <https://www.youtube.com/watch?v=TGTDfT28it8&t=2s> Erişim: 08.09.2022.

Mimar Cengiz Bektaş Arşivi <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208918> Erişim: 3.07.2022.

<https://www.navigamagazin.com/Home/Oku?url=atanin-seyyar-sergisi-karadeniz-gemisi> Erişim: 15.05.2024.

<https://turkinkilabi.com/karakol-cemiyeti/>

Sözlü Tarih Görüşmeleri

Meral Ertegün ile yapılan telefon görüşmesi: 25.01.2024.

Doğan Ayyıldız ile sözlü tarih görüşmesi: 29.06.2024.

EKLER

Ek-1.

Karakol Cemiyeti'nin kurucuları: Oturanlar: (Sağdan) Kara Vâsıf'ın kardeşi Fahreddin, Kara Vâsıf, Dayı Mesut. Ayaktakiler: (Sağdan) Naim Cevat, Kurmay Ali Rıza, Yenibahçeli Şükrü Oğuz. <https://turkinkilabi.com/karakol-cemiyeti/>

Ek-2.

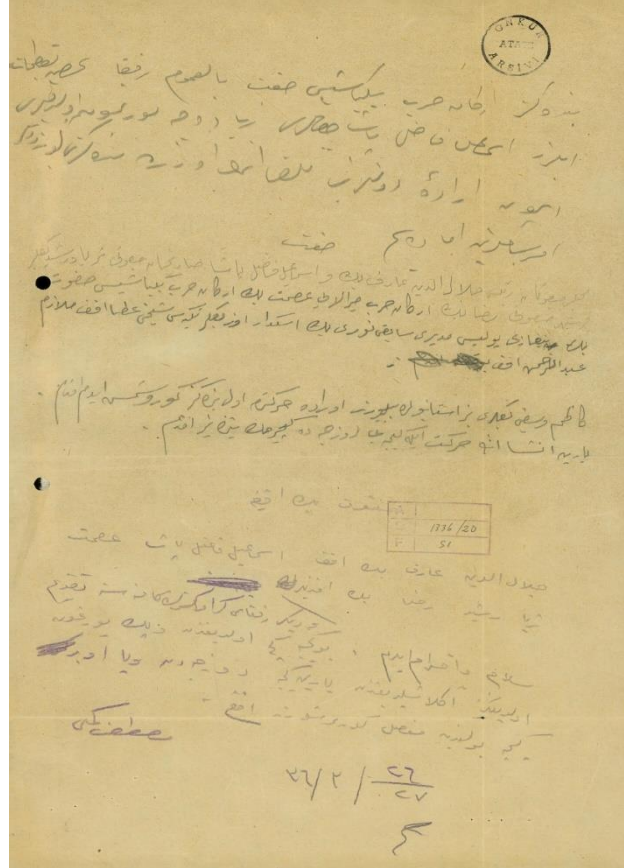
Şeyh Ata Efendi Karakol Cemiyeti üyeleri ile. Resimde orta sırada ikinci. (Mimar Cengiz Bektaş Arşivi) <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208918>

Ek-3.

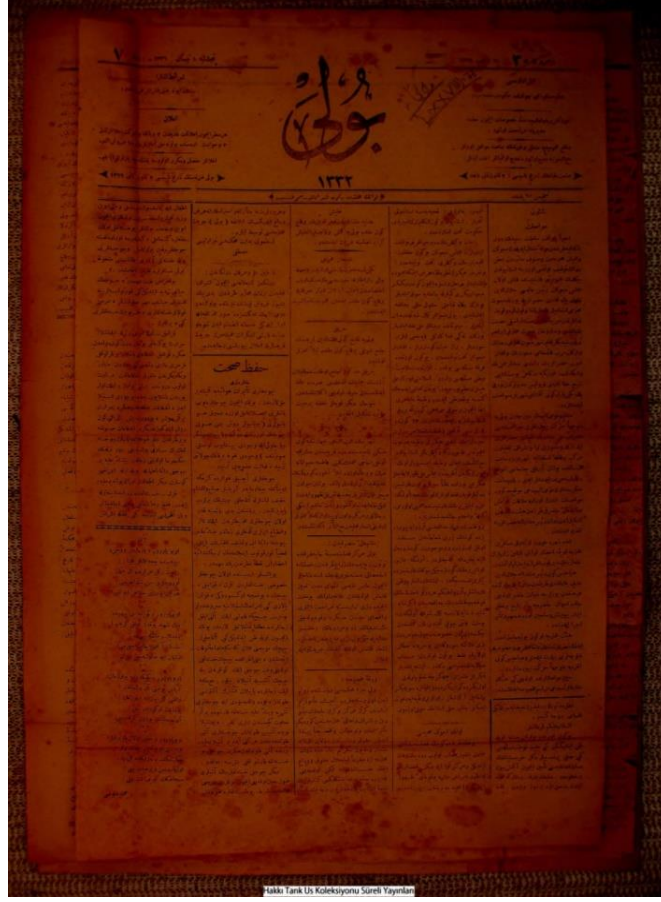
Millî Mücadele yıllarında Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi
<https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2016/11/20/ata-efendi-seyh-ata-alintidir/>

Ek-4

26 Mart 1920 tarihli telgraf (Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi)

Ek-5

Bolu 1 Nisan 1336 (1920) tarihli gazete. Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTKA)

Ek-6

Leningrad Ticaret Odası tarafından Karadeniz gemisi için düzenlenen yemekte Şeyh Ata Efendi. İlk sırada solda oturan kişi.
<https://www.navigamagazin.com/Home/Oku?url=atanin-seyyar-sergisi-karadeniz-gemisi>.

Karadeniz Vapuru Seyyar Sergi Konukları. Şeyh Ata ayakta ikinci sırada sağ baştaki kişi.
(Gürtuna, Genç Cumhuriyet, 50)

